

Fajansz díszedények Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) Szablya Frischauf Ferenc gyűjteménye. — Schmuckgegenstände aus Fayence. Aus der Ofener Fabrik Kuny's (XVIII. Jh.) Exemplare aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) From the collection of F. Szablya Frischauf.

KUNY DOMOKOS EMLÉKEZETE

Százötven éve annak, hogy Tatárol Budára költözött egy Kuny Domokos nevű agyagiparos és itt gyárat alapított. Kuny fayence-gyára volt az első gyár Budán. Már csak ezért is illő róla megemlékeznünk, de egyéb okokért is, amelyek az alábbiakból kiderülnek.

Kuny Domokos ősi lotharingiai iparos-családból származott. Hasonnevű atyja, aki franciásan Cuny-nek írta magát, a strassburgi Hannon-goknál hatolt be a keramika titkaiba, majd 1749-ben — mint jóhírű Porcelain-macher — elvállalta a szomszédos baden—durlachi fayence-gyár vezetését. Durlachban meg is nősült. Itt született 1754-ben fia, Domokos, akiről most emlékeznünk.

Még cseesszopó volt a fiatal Domokos, amikor apja nesztét vette annak, hogy Lotharingiai Ferenc, Mária Terézia magyar királyné férje, a híres iparos-császár, Magyarországon, Holiesban fayence-gyárat alapított s oda szakképzett műveseket keresnek. Abban az időben is kicsiny volt a világ és gyorsan perdült az idő: egy-kettőre üzenet jött Holiesből, hogy Cuny csomagoljon, jöjjön és álljon be a gyár élére művezetőnek.

Cuny — afféle nyugtalan vérű arkanista — nem sokat tektetőriazott. Felpakolta az ekhós szekérre feleségét, kisleánykáját és Domokost, a síró-rívó kis porontyot és megindult a hosszú útra. Holiesban egy Germain nevű társával kellett megosztania művezetőségét. Becsülettel kibírta öt esztendeig. Ekkor önállósította magát, Tatára költözött, ahol szintén fayence-gyárat alapított: a holiesi gyár első hazai versenytársát. Ezt vezette körülbelül 1770-ig, amikor örökre behúnyta szemét.

Két gyermeke maradt, egy leányka és egy fiú: Kuny Domokos. Ez az eszes és szorgalmas gyermek Holiesban nevelkedett, ahol a másik művezetőnek, Germainnek, Gáspár nevű fia volt a barátja. Mindketten elhatározták, hogy ők is agyagiparosok lesznek. Domokosnak sikerült ez elsőben. Ő már tizenöt éves korában megörökölte a tatai gyárat. Segítségére elhívták Holiesből sógorát, Hermann Keresztélyt, Cuny vejét és ottani utódját. 1779-ben azonban Hermann is elköltözött az árnyékvilágból. Most özvegye és Domokos — a két testvér — vezette együtt a gyárat.

Kuny Domokos rendkívül ügyes iparosnak bizonyult. Kifűnő üzleti érzékkel figyelte meg Pest-budának nemesak a közigazgatásban, hanem a gazdasági életben is bekövetkezett rangemelkedését és figyelmét erősen a pesti piacra fordította. Egy pesti vásár alkalmával nyílt alkalma megismerkednie egy magyar nemes kisasszonnyal, bonyhádi Perczel Erzsébettel. A leányt odaadták a huszonhat éves fiatal iparosnak, hiszen az is nemesember volt: Dominik Kuny von Burg-hardt, ha nem is tudta éppen felmutatni a kutya-bört.

Kuny-nak most már szűk volt Tata, de nem akarta egyedül hagyni nényjét. 1784-ben azonban az történt, hogy Hermannnak időközben felserdült

leánykáját oltárhoz vezette egy Schlegel János György nevű szintén igen ügyes agyagiparos. Ezzel megoldást nyert a tatai gyár problémája. Domokos kivált a gyárból, amelyet átengedett Schlegeléknek. Ő maga magasabbra tört. Értésült, hogy József császár nincs megelégedve a bécsi császári porcellán-gyárral, úgyhogy arra árlejtést is iratott ki. Csupán egyetlen vételi ajánlat érkezett: Kuny Domokosé. Nem fogadták el. Kuny nem esett kétségbe: ha nem vonulhatott be Bécsbe, bevonul Budára.

Úgyis történt. Kunyt 1785-ben Budán találjuk. II. József reálpolitikájának éppen teljébe érkezett. Az ország gazdasági élete erős lendületet vett, Buda és Pest nem remélt virágzásnak indult. Kuny kifűnő helyet választott telepe számára a mai Krisztina-körúton. Az agyag ott hevert közvetlen közelében (a mai Széll Kálmán-tér, a Pasaréti-úti új park s a Mechwart András-tér mind agyaggödörök voltak) és fáért sem kellett messzire mennie.

Az iparosoknak járó kedvezményekkel tele volt a levegő. De csak a levegő. Erről megvolt a maga véleménye Kuny-nak, mert sok vesződsége volt a hatóságokkal, akik nem akarták őt kellőképpen respektálni, jőlehet 20.000 forint évi bevételre tudott hivatkozni. Erősen kellett küzdenie egy váratlanul felbukkant versenytárs ellen is, aki nem volt más, mint gyermekkori pajtása, Germain Gáspár. Gáspár eleinte Kuny gyárában dolgozott, majd egy Spiro nevű társa segítségével ő is gyárat alapított. Egyideig csakugyan két fayence-gyár volt Budán, Kuny-nak azonban — II. Józsefnek, a privilégiumok ellenségének halála után — végül sikerült elérnie, hogy mint „k. privilegierter Fabrikant“ a gyártási szabadalmat megkapja Budára. Ennek birtokában diadalmaskodott bizonyos Cserny Balázson is, aki szintén belekezdett valamilyen majolika-üzembe.

Kuny iparművészeti jelentőségét az adja meg, hogy ő Holies és Tata művészetének folytatója; gazdaságtörténeti jelentőségét pedig az, hogy ő kezdte meg a modern módon nagyban való gyártást és árusítást. Holies—Tata—Buda: szembeötlő vonulás a központ felé. Innen kívánta behálózni az országot. Kihasználta a pesti vásárt, Pesten és Temesvárt két-két elárusítóhelyet tartott fenn, fiókja volt még Kecskeméten és Késmárkon; végül erősen valószínűsítve látom, hogy Kolozsvárt is volt lerakata. Ellátta a belső piacot s dolgozott kifelé is. Éppen ezért, amikor azt a hivatalos adatot olvassuk, hogy Magyarországnak 1795-ben agyag-és üvegneműből 2242 forint arunyi behozatala volt, kivitele ellenben 20.902 forintnyi, ebben a mai szemünkben káprázatos külkereskedelmi mérlegben lehetetlen meg nem ismernünk Kuny kezét.

*

Beköszöntött az új század: a napoleoni háborúk kora. Bécsből menekült az udvar s az előkelőség. Buda és Pest konjunktúrás napokat élt. Viszont a keramikai iparból kivonódott e két igen fontos

nyersanyag : az ón és az ólom. A holicsei gyár maga kénytelen volt tevékenységét megszüntetni és elbocsátani munkásait, akiknek egy része K u n y mind virágzóbb gyárában talált megélhetést.

K u n y sikereinek tetőpontján állott. Következett a dráma. K u n y igazában csak most akarta meglepni a világot. Köz hírré tette, hogy neki fayence-edényei mázához nincsen sem ónra, sem ólomra szüksége. Ez ügyben beadvánnyal fordult József nádorhoz. Elmondta, hogy ő, aki már öreg ember, nem akarja ezt a találmányát, amely nagymértékben megolesztja a gyártást, sírjába vinni, hanem hajlandó ezt a hatóságtól várt méltányos díjazásért az összes iparosok rendelkezésére bocsátani.

A Helytartótanács a budapesti egyetemnek adta az ügyet szakvélemény céljából. K i t a i b e l Pál, a vegyész és növénytan tanára és még három professzor vizsgálták meg a bemutatott edényeket és kijelentették, hogy nemcsak ónt és ólmot, hanem még egy harmadik fémeket : a n t i m o n t i s t a r t a l m a z n a k és így az egészségre á r t a l m a s a k.

Ma már tudjuk, hogy a tanár uraknak nem volt igazuk. A találmány éppen az antimóniumnak, pontosabban az antimon-trioxidnak felhasználásán alapult. Megfelelő égetés esetén az antimon-máz éppoly kevésbé ártalmas, mint az ólomház, amely helytelen kezelés mellett szintén mérgező hatású. A hivatalos tudósok azonban öndicsőségüktől elkábultan nem álltak meg a véleménymondásnál, hanem egyidejűleg javaslatot tettek : K u n y t i l t a s s é k e l a t t ó l, hogy találmányát bárkivel is közölje, g y á r a p e d i g v é t e s s é k z á r a l á.

K u n y szíventaláltan rögtön bezárta gyárát. Igazának tudatában, eddigi sikerei által megacélozottan Bécsbe rohant, hogy ott adja el találmányát. Nem sikerült. Ekkor Bécsből a baden—durlachi gyárhoz fordult, amelynek egykor atyja volt művezetője. Nem reflektáltak rá.

Megért még egy peripetiát. Sikerült felkeltenie F e r e n c császár figyelmét, aki a világhírű J a c q u i n e l vizsgáltatta meg a mázat, amelyben sem ólmot, sem ónt nem talált. Most már legfelsőbb intímálásra a holicsei és bécsi gyárak is kísérleteztek az új mázzal. Az ügynek e kedvező állapotában azonban a magyar udvari kamarának eszébe jutott Budáról információt kérni K u n y r ó l s e s z e g é n y e m b e r t s a j á t h a z á j á b a n i s m é t e l g á n c s o l t á k. Végül K u n y n a k m é g i s s i k e r ü l t e g y l e g f e l s ö b b p a r a n c s o t k i e s z k ö z ö l n i e, amely megengedte, hogy mázát saját gyárában használja s azt másokkal is közölje.

K u n y tehát megnyerte nagy perét, de a győzelmet nem élvezhette. Emberi roncs volt, akit súlyos gátlások tartottak vissza attól, hogy visszamenjen abba az országba, ahol szakmájában olyan sikereket ért el, amilyenre — mint egy ember munkájára — senki más nem tudott hivatkozni. Ezért a hivatalos tudomány tizenkétévi kinszenvedéses haldoklást mért rá. K u n y, aki közben feleségét is elvesztette, 1822 februárjában halt meg a bécsi irgalmasrendi barátok kórházában.

Hogy K u n y személyében milyen produktív üzemet tettek tönkre, mi sem mutatja jobban, minthogy — jóllehet vagyónát zár alá helyezték,

őt magát örökös számkivetésbe kergették — a zárlat ideje alatt a vagyon kényszerű értékesítéséből 18.930 forint folyt be, amiből összes hitelezői teljes kielégítést nyertek.

K u n y f e l t á m a d á s a é s m á s o d i k é l e t e.

K u n y t e l f e j e t t é k. A táblabíróvilág gazdag pestbudai irodalmában hiába keressük nyomát. A főváros kedves, régi leírásaiban és útikönyveiben éppoly kevésbé találjuk meg. A modern kutatás csúcsponjtján van Wartha Vincének 1892-ben megjelent „Az Agyagipar Technológiája” című klasszikus műve, amelynek 134—135. lapján ezek a sorok olvashatók : „Budán is lehetett fayence-gyár ; mert meg van az O F j e l, ami Majláth szerint Ofen gyártási helyre vonatkozik. Különben láttam Majláth gyűjteményében e g y h i b á t l a n, á t l á t s z ó m á z z a l b e v o n t f i n o m t á l a t. Ezen a máz alatt K u n y i n O f e n j e l v a n b e l e n y o m t a t v a.” — Wartha mindkét jelet fel is vette a könyve végén található gyári jegygyűjteménybe.

Wartha megemlékezésében figyeljük K u n y munkájának technológiai dicséretét, viszont állapítsuk meg, hogy Wartha csak lehetőségét jelenti ki egy budai gyárnak vagy akár kettőnek is, mert sorai közt ott a kétség, vajjon az O F s a K u n y i n O f e n ugyanannak a gyárnak jelei-e?

Wartha aggályai idővel még növekedtek, aminek az Iparművészet Könyve (1905. II. 601. l.) e szavakkal adott kifejezést : „Vitás Majláth Bélának Az Agyagművesség Története című értekezésében kockázatot az állítása, hogy a gyűjteményének egyes edényein előforduló O F és K u n y i n O f e n jelek Buda (Ofen) gyártási helyre vonatkoznának, miután az illető edények m á s - m á s f a j t a n y a g b ó l k é s z ü l t e k.”

K u n y t t e h á t v é g z e t e m é g h a l ó p o r á b a n i s nyomon kísérte. Láttuk — és további példákon még látni fogjuk, — hogy K u n y k o r a m é r e t e i b e n n a g y s z a b á s ú i p a r o s v o l t ; ő a e g é s z o r s z á g a g y a g i p a r i k ö z s z ü k s é g l e t é t k i a k a r t a e l é g í t e n i ; n e m f é l t t e c h n i k a i a k a d á l y t ó l é s s o k f é l e s é g r e é p p e n i p a r a t e c h n i k á j á b a n t ö r e k e d e t t ; h a a k a d á l y b a ü t k ö z ö t t, a d d i g k u t a t o t t é s k i s é r l e t e z e t t, a m í g a z t l e g y ő z t e. Ő a s ú l y t e g y e n e s e n a r r a m á s - m á s a n y a g r a v e t e t t e, a m i W a r t h a V i n c é t i s z a v a r b a h o z t a. W a r t h a V i n c e m á s - m á s a n y a g a l a t t t e r m é s z e t e s e n n e m e s u p á n m á s - m á s a g y a g o t é r t, h a n e m m i n d a z t a m a t é r i á t, a m e l y e t e g y k e r a m i k u s h a s z n á l. É n f e l t é t e l e z e m, h o g y W a r t h a, a k i m a g a i d e á l t í p u s a v o l t e g y e l m é l e t i é s g y a k o r l a t i k e r a m i k u s n a k s a k i m a g a m á z z a l é r t e l v i l á g s i k e r t — K u n y m á z a i t i s m e g v i z s g á l t a é s r á a k a d t K u n y a n t i m ó n - m á z á r a, a m e l y e t, K u n y é l e t e i s m e r e t e n é l k ü l „n e m t u d o t t h o v á t e n n i”.

Ha a kérdés Wartháig vitás is volt, utána már nem akadt senki, aki efféle vitában részt ohajtott volna venni. A szakemberek véleménye a budai gyárról negatív irányban fejlődött, úgyhogy, amikor én — jó huszonöt év előtt — melegen kezdtem érdeklődni a régi magyar keramika iránt, egyértelműleg ezt hallottam :

— Nem, kérem, Budán nem volt fayence-gyár. Persze, ön az OF jelre gondol, — folytatták mosolyogva. — Hát ez semmi esetre sem jelent Ofent...*

A Kuny in Ofen jelnek a világon senki semmiféle jelentőséget nem tulajdonított. Engem ez izgatott legjobban. Elhatároztam, hogy utána járok ennek a budai misztériumnak. Abból indultam ki, hogyha volt egy Kuny nevű gyáros Budán, annak már valami névmutatóban is fel kell bukkannia, mert valamilyen akta csak gyártódott róla fővárosunkban. 1915 körül elmentem Budapest székesfőváros levéltárába. Kunyt rögtön megtaláltam néhány reávonatkozó lakta alakjában. A kutatás további étape-jait és annak kiterjesztését a C u n y e k ősi földjére, leírtam Kuny-könyvemben, amelynek címe: *Kuny Domokos, egy budai keramikus a XVIII. században. Ipartörténeti tanulmány. A Szent György-Céh Magyar Amatőrök és Gyűjtők Egyesülete kiadása, Budapest, 1917.* A cím megismétlődik németül; szelvényzetekbe foglalt tartalmi kivonatok, a könyv végén található német összefoglalás és a könyv sok német idézete, a munkát német ember számára is érthetővé teszik.

Tárgyamat és emberemet munka közben nagyon megszerettem. Mindenkép közzé akartam tenni munkámat, a háborús papírinség azonban aggasztott. Végre is úgy oldottam meg a dolgot, hogy a munkát készültében, fokozatosan nyomdába adtam. Így sikerült azt még finom krétás papíroson kinyomtatnom és 1917-ről 1918-ra fordulólag, már a legnagyobb papírinség idején, a Szent György-Céh tagjainak — mint A Gyűjtő külön albumát — megküldenem. Ez A Gyűjtő című folyóiratom lángjának utolsó magasra lobbanása.

Körülbelül három évig tartó munkámnak volt egy állandó tanuja: Divald Kornél, aki azidőben hetenkint legalább egyszer feljött hozzám. Amikor először kezdtem neki Kunyról beszélni ő is a fejét rázogatta, a kész szemlelvéket azonban már jóváhagyó fejbólintgatással olvasgatta és rendszerint hozzátette:

— Ön egy embert feltámasztott!

E lapidáris elismerésre most is meghatottan gondolok. Divald volt utánam az első ember, aki megismerte és megszerette Kunyt, az ő kiejtése szerint K u n y i-t. K u n y i annyira beférkőzött Divald lelkébe, hogy ez Tarczyay György írói maszkjában sietett őt Á d á m k o p o n y á j a című

*Hogy OF a budai fayence jele, az kétségtelen; viszont, hogy nem az Ofen szó rövidítése arról magam is meggyőződtem, amikor másfél százéves barátaimmal, Kunykkal már bensős barátságban voltam. Akkor rájöttem, hogy amiként az öreg C u n y H F jele H o l l i t s e h e r F a b r i k - o t jelentett, azonképen a fiatal Kuny OF jele O f e n e r F a b r i k o t jelent. A Kuny által használt gyári jeleket egyébként Kunyról szóló könyvem 89. lapján közlöm. Itt a jegy „Kuny in Ofen“ szövege előtt egy W látható, amelyről utólag állapítom meg, hogy az a rajzoló tévedéséből kettőződött meg egy egyszerű V-ből. A V egyszerűen „von“-t jelent. Kuny ugyanis nagy súlyt vetett nemességére, amelyet — ő, a von; Kuny — gyártmányain is kióhajtott tüntetni.

novellájában, majd A b u d a i g y á r című regényében megjeleníteni.

A Kuny-könyv még meghódította a jeles M i h a l i k J ó z s e f múzeumi és könyvtári országos felügyelőt is, aki az általa szerkesztett Múzeumi és Könyvtári Értesítőben több íven ismertette a könyvet, úgyhogy ez a közlés szinte egy második kiadásnak tekinthető.

Kuny harmadik szerelmeseként a Magyar Iparművészet főszerkesztője, Szablya Frischauf Ferenc kedves barátom jelentkezett. Boldogságomra szolgál, hogy én mutathatom őt be saját lapjában, mint olyan embert, aki elvégezte az én irodalmi munkámmal párhuzamos — és legalább éppoly fontos — tevékenységet: K u n y m ű v e i n e k ö s s z e g y ű j t é s é t. Erről alább szólok részletesen.

Most maradjunk a Kuny-irodalomnál. Még könyvem készülése közben a Pesti Napló felkérésére néhány tárcát írtam Kunyról, természetesen a témának inkább anekdotikus, semmint szakszerű részéről. Könyvemet, mint történelmi munkát a Századok hasábjain dr. H ó m a n B á l i n t bírálta meg igen elismerőleg.

Kuny nagy tragédiája mikroszkópikussá zsugorodott az összeomláskor. Jó néhány esztendő kellett ahhoz, hogy a feltámasztott ember ismét mozogni kezdjen.

Az újból meginduló magyar irodalom a legelején nagy súlyt vetett az enciklopédikus művekre. Ezek nem feledeztek meg az új K u n y címszóról, amely egyszerre került bele a Révai-Lexikon pótkötetébe és a Tolnai-Lexikon megfelelő részébe. Ezt megelőzőleg Lyka Károly a hatalmas Thieme-Becker: Künstler-Lexikonban foglalta össze a Kunyról való fontosabb tudnivalókat.

Ezidőtájtban Budapest Székesfőváros megvásárolta a Krisztina-körút 111. számú földszintes házat oly célból, hogy ennek — némileg kiegészített — telkén földszintes vásárcsarnokot építtessen a Krisztinaváros számára. Ez alkalommal a Pesti Hírlap 1928 október 14-i számában felfrissítettem K u n y D o m o k o s emléket, majd visszatértem reá a július 6-i számban, amikor az új építkezést ismertettem. Cikkem végén annak a reményemnek adtam kifejezést, hogy a Székesfőváros bizonyára gondoskodni fog arról, hogy e helyen emléke legyen Kuny Domokosnak és gyárának, az első budai gyárnak.

Talán e szerény figyelmeztetés is hozzájárult ahhoz — ha nem volt rá szükség, annál jobb —, hogy a Székesfőváros Gorka Géza jeles iparművésznök útján csakugyan gondoskodott egy Kuny Domokos emléket szolgáló domborműről. E ponton legyen szabad felkérnem a Fővárosi Köz-munkák Tanácsát, tegye megfontolás tárgyává, hogy a Kuny telekkel szomszédos valamelyik utca nem volna-e Kunyról elnevezhető. Várostörténeti és városfejlesztési szempontból ez annál inkább kívánatos volna, mert megrögzitenék egy nagyfontosságú gazdaságtörténelmi kezdeményezést: az első budai gyár alapítását. És még egy érv azok számára — s talán azok részéről is —, akik Kuny tragédiáját elolvasták: ha van Kitabel Pál utca, akkor lehet Kuny Domokos utca is.

Az eddigiekből is látható, hogy amily izgalmas és szagatott volt Kuny földi élete, oly csendes, folyamatos, sőt összhangzatos volt második élete : az emlékezés és öröklét síkjában folyó.

Kuny emlékezéséről szólván, ki kell emelnünk a gyűjtőket, akik — minthogy nagy részük tagja volt a Szent György-Céhnek — megkapták Kuny-könyvemet s annak alapján a budai fayence-t besorozták ismereteik közé. Ugyanezt tette a fürge régiségkereskedelem, amely különösen aukciókon ért el sikereket. Ha ezeket az árakat Kuny megérhette volna !

Az Orsz. Magy. Iparművészeti Múzeum tárainak 1925-ben németül, 1926-ban magyarul is megjelent hivatalos leírásában sajnosan nélkülözöm még Buda gyártási hely megnevezését is. Erre ma a megfelelő tárlóban már utalás van. A múzeumnak három Kuny-tárgya van : egy holicsi modorú tejeskanna, egy szappantartó és egy áttört kemény-cserép-tál, oly kitűnő készítésű, amilyent Wartha Vince megdicsért. — A Múzeum egyébként most készül — kitűnő ötlettel — egy a régi Pestbuda iparművészetét bemutató kiállításra. Ezen Kuny érdeme szerint fog szerepelni.

A Fővárosi Múzeum érdemes volt igazgatója, Kuzsinszky Bálint, a Kuny kérdés megoldása után dícséretesen igyekezett a múzeumi gyűjtemény budai darabjait szaporítani. Ezeket most nem tudom részletesen felsorolni, mert a múzeumból azt a felvilágosítást kaptam, hogy a táruk átrendezés alatt vannak.

Szablya Frischauf Ferenc budai gyűjteménye.

Ne felejtjük el, hogy a budai fayence-ra vonatkozó tudnivalók megállapítása közvetlenül az összeomlás előtt történt. Az ezután következő évek valóban gyászos évei voltak minden magyar embernek és minden magyar intézménynek, ezek közt múzeumnak is.

Ahol a múzeum nem léphet fel cselekvően, ott a magángyűjtők feladata, hogy a megmentés és összegyűjtés nagy kulturális feladatát elvégezzék. Ehhez anyagi áldozaton felül egy lelket betöltő céltűzés szükséges.

Szablya Frischauf Ferenc vállalkozott arra, hogy Kuny egész élete oeuvre-jét összeállítja. Kuny-könyvem legnagyobb eredményének tekintem, hogy akadt egy férfiú — maga is kiváló művész, s a művészetnek tanári katedrán és szerkesztői asztalán odaadó terjesztője —, aki belehatolt egy százegynéhány év előtt halálba roskadt szegény művész-társának lelkébe. Ha én feltámasztottam Kunyt, Szablya Frischauf Ferenc az, aki láthatóvá teszi.

Kunyt, amint láttuk, villámcsapásszerűen érte a hivatásos tudósok támadása. Elment becsületét keresni. Nem akart tudni semmiről, amit Budán hagyott. A kemencék kihűltek, a legények elszéledtek. De hetek hónapok multával Kuny lelkében a harag mellett kivirágzott az emlékezés. Könnyes szeretettel gondolt élete művére. Húsból és vérből való gyermeke nem volt egy sem, de volt hosszú sora a jól megformált agyagműveknek. És Kuny levelet írt haza, hogy valaki szedjen össze egy-egy

darabot azokból az edényekből, amelyeket ő sok-sok ezer példányban küldött szét az országba: „Már nem gyártok többet, írta, s a cserép nem olyan kemény, mint a gyémánt és nem olyan hajlékony, mint az acél. A cserép eltörik. Amíg minden össze nem törik, szedjétek össze minden fajtából egyet-egyét, mintha egy nagy utolsó kirakati ablakot akarnátok csinálni . . .” Kuny ezt a levelet nem küldte el, talán meg sem írta, de lelkéből kirepült ez a vágy és száz év multával eljutott egy másik megértő lélekbe. Így jött létre a Szablya-gyűjtemény.

*

Kilenc felvételben látjuk együtt a tárgyakat. Vegyük őket sorra. Figyelmünket először egy gyönyörű háromrákos-tányér ragadja meg. Ezt az ölelet, színben, mázban, plasztikában egyaránt kiváló dísztányér-típust tudtommal csak a tatai és budai agyagművesség produkálta. Ezek tehát minden valószínűség szerint a Cuny-Kuny apa-fiú különleges művei.

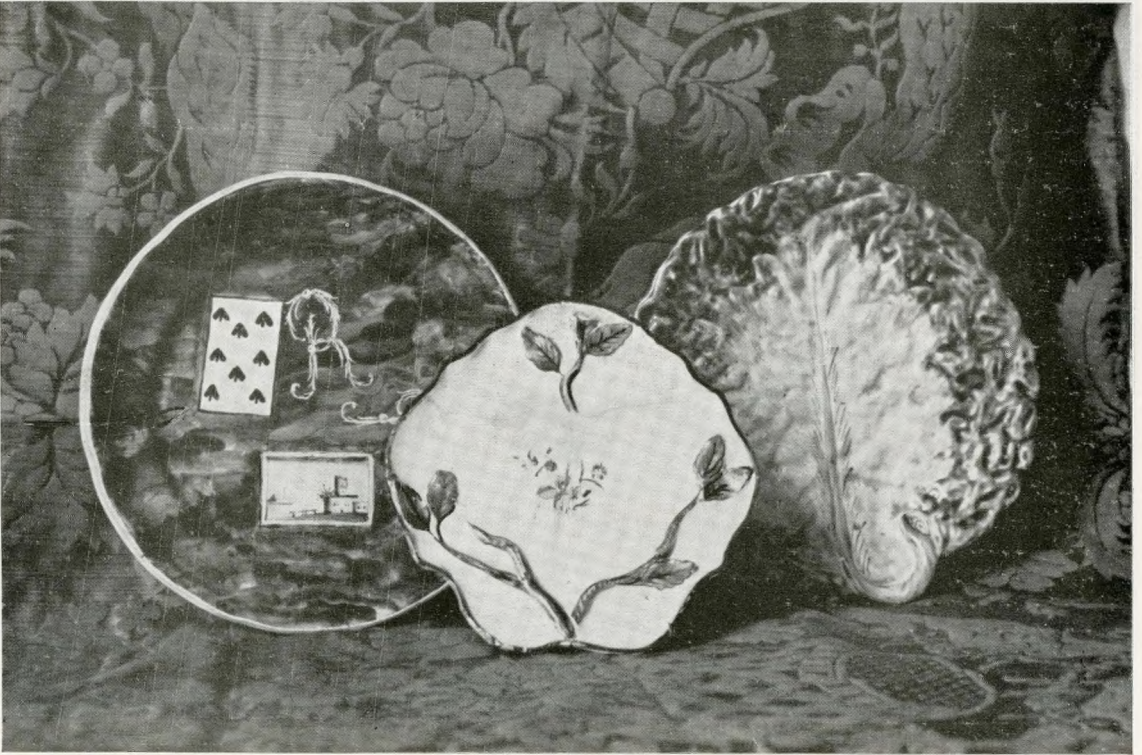
A rákos tányér mellett káposztafőt utánzó fedeles edények. Ez már visszaemlékezés Holicsra. A XVIII. század közepe nagyon szerette ezeket a tarkán színes, naturalisztikus félig díszedényeket, félig használati edényeket, amelyekben mézet, nádmézet (cukrot), mákot, mogyorót, mandulát és hasonlókat lehetett tartani. Ezek a cake-tartók ősei. Stiliztikailag hozzájuk csatlakoznak a szülő (esetleg káposzta-) levelet utánzó tányérok, amelyek teljes naturalizmusa idővel csupán hasonló modorú színes díszítéssé korlátozódik.

Az effélék, mint kuriózumok rendkívül kedvesek ; a régiek is, mint különlegességet fogták fel őket.

Kuny főcikke az étkező készlet volt, amellyel megmutatta versenyzőképességét Közép-Európa összes fayence-gyáraival, elsősorban az ő sorsának szerepet játszó strassburgi, holicsi, tatai gyárakkal. Ezek a rózsaszínben és kékbén tartott, rózsaszízes, erősen barokkos, formás, keces fedeles kannák, szelencék, tálak és tányérok ma is díszei minden vitrinnek. Gyűjteményünkben mindkét színben kifogástalan darabokat találunk. Kuny e holicsos-barokkos korszakában készültek festett dísz nélkül is szép edények, amelyeknek bordázottságuk s a máznak enyhén rózsaszínbe hajlása — leveles tálakon virágból alkotott emelő gomb — kölesönzött művészi jelleget.

Mindezek közül az OF-fel jelzett tárgyak közül ne hagyjuk ki a patikaedényeket. A gyógyszerész jól megfundált ipar volt hazánkban. A gyógyszerészek nagy súlyt vetettek helyiségük ízléses berendezésére. Kuny örömmel dolgozott e szakmának, amelyet tetszetős edényekkel látott el. Ezek is eleinte barokkosak, később egyenesek, díszítésükben „copfosak” a szó legjobb értelmében. Ilyen copfos patikaedény-rajzot (l. 99. oldalt), mint Kuny egyéniségére vallót, vettem alapul Kuny-könyvem fedéllapján is.

Kuny hirdeteiseiben — mert ő volt egyike az első magyar újsághirdetőknék — nagyon büszkén emlegette az ő m á r v á n y - f a y e n c e - á t. Erről könyvemben azt írtam, hogy nem találtam nyomát.

Fent: Fajansz dísztalak és kosár. Lent: Fajansz dísztányérok. Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) Szablya Frischauf Ferenc gyűjteménye. — Oben: Schüsseln und ein Korb aus Fayence. Unten: Teller aus Fayence. Aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Above: Dishes and a basket. Below: Decorative plates. Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) From the collection of F. Szablya Frischauf.

Fent és lent : Fajansz edények. Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) Szablya Frischauf Ferenc gyűjteménye. — Oben und unten: Geschirr aus Fayence aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Above and below : Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) From the collection of F. Szablya Frischauf.

Fent és lent : Fajansz edények Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) A felső képen a jobboldali tányér kőedény. Szablya Frischauf Ferenc gyűjteménye. — Oben und unten: Geschirr aus Fayence aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Der Teller am oberen Bild rechts ist aus Steingut. Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Above and below : Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) On the picture above the plate to the right is earthen-ware. From the collection of F. Szablya Frischauf.

Fajanszedények Kuny Domokos budai gyárából. (XVIII. sz.) Szablya Frischauf Ferenc gyűjteménye. — Fayence-gegenstände aus der Ofener Fabrik Kuny's. (XVIII. Jh.) Aus der Sammlung des Prof. F. Szablya Frischauf. — Fayence specimens from the factory of Kuny at Buda. (XVIII. c.) From the collection of F. Szablya Frischauf.

Most úgy látom a helyzetet, hogy ez a márvány nem jelentett mást, mint márványt utánzó díszet, talán a máz alatt is, de inkább a máz felett; ilyen „marmorirozás” látható a Szablya-gyűjtemény ama érdekes tányérján, amelyet egy pikk nyolcas és egy képecske díszít. — Kuny szavaival: *nach Kupferstichart*.

Kuny második gyártási főtípusa a kemény cserép, másként finom kőedény, amelyet abban a korban angol kőedénynek is neveztek. Maga Kuny danzigi edénynek, sőt danzigi porcellánnak is nevezte, bár ennek Danziggal a világon semmi köze nincs. Modern szemmel nézve ebben a gyártási ágában emelkedett Kuny legmagasabbra. Igaz, hogy a művészeti formabőséget abbahagyta, de ízléses alaptípusokat választott ki, tömegtermelésre alkalmasakat. Ezekből főképen csekély domború dísszel ellátott vagy teljesen síma, enyhén sárgás mázú tányérok és abszolút tökéletes áttört kosarak maradtak fenn. Ezeknek technikai jóságát emelte ki Wartha Vince. Ez a gyártmány volt hivatva megmutatni, hogy — a jegy szerint — ki az a Kuny in Ofen! Ezt a tömeggyártást, amely ha nem is lett volna elsősorban művészi siker, de nagy magyar közgazdasági siker, amelynek árnyában viszont a kerámikai iparművészet is szépen fejlődhetett volna — meggátolta a hivatalos tudomány támadása.

Hol volt Kuny gyára?

E szomorú motívum újból való megszólaltatásával be is fejezhetném megemlékezésemet az első budai gyárosról. Még egy szót arról, hogy hol volt Kuny gyára? Szerintem — amint már említettem — azon a helyen, amely ma Krisztina-körút 111. számot visel. Ezt levéltári adatok, térképek és egy helyszínrajz alapján állapítottam meg vagy véltem megállapítani. Magát a régi Kuny házat és telket könyvem számára lerajzoltattam s mindezeket az ábrákat közöltem. Szablya Frischauf

F e r e n c barátom mindezt megtoldotta azzal, hogy amikor Kuny házát a vásárcsarnoki építkezés céljára lebontották, ezt a bontási műveletet lelkiismeretesen végigfigyelte. E közben nagy öröme szolgált, hogy az épület alul előkerült egy nagy tömeg Kuny-féle kiselejtezett tányér, amelynek már semmi művészi bece nem volt, de mindenesetre rávallott az egykori gyárra.

Szablya barátom ezenközben alaposan szemügyre vette a Kunynak tulajdonított 111-es számú házat s a mellette lévő — még ma is meglévő* — 109-es házat. A 111-es házról megállapította, hogy annak stílusa az empire-korének felel meg; ezt tehát szerinte nem építhette Kuny, mert ő 1787-ben, tehát jóval az empire előtt építkezett; ellenben építhette a 109-es házat, amelynek XVIII. századvégi modora mai napig megállapítható. De hogyan is kerülhetett volna Kuny kiselejtezett áruja saját háza alá a földbe? Ez csak úgy volt lehetséges, hogy Kuny személyzete a jelenleg 109-es számú ház telkéről átdobálta a selejtes holmit a mellette lévő 111-es telekre, ahol arra föld, majd később ház került. Ezt Szablya az általam közölt helyszínrajzról is leolvasni véli.

Ez a Kuny-ház vita az egyetlen, amelyben az én kedves Szablya barátommal nem értünk teljesen egyet, de elárulom, hogy összeveszni rajta nem fogunk. Arra, hogy a selejtes holmi hogyan kerülhetett a ház alá, én azt gondolom, hogy Kuny háza nem egyszerre épült és egy része csakugyan ráépítődött egy olyan telekdarabra, ahová előzetesen valami szemétdöör féle volt. Én ezért is, s a könyvemben kifejtett okoknál fogva is, fenntartom álláspontomat, de készséggel vallom magamat tévedhető embernek. Bár lenne valakiben annyi érdeklődés ez iránt, hogy nálunk is gondosabban felülvizsgálná ezt a kérdést.

SIKLÓSSY LÁSZLÓ

* Jelenleg szintén bontják. Szerk.